

Univerzitet u Sarajevu

Filozofski fakultet

Poredbene frazeme u romanu *Tvrđava* Meše Selimovića

Završni magistarski rad

Kandidatkinja: Adelisa Selava

Mentorica: prof. dr. Amela Šehović

Sarajevo, 2021.

Univerzitet u Sarajevu

Filozofski fakultet

Odsjek za bosanski, hrvatski i srpski jezik

Poredbene frazeme u romanu *Tvrđava* Meše Selimovića

Završni magistarski rad

Kandidatkinja: Adelisa Selava

Mentorica: prof. dr. Amela Šehović

Sarajevo, 2021.

SADRŽAJ

UVOD	4
TERMINOLOŠKO I TEORIJSKO RAZUMIJEVANJE FRAZEMA.....	6
FUNKCIJE FRAZEMA.....	9
SEMANTIČKI ASPEKT FRAZEMA.....	10
POREDBENI FRAZEMI.....	12
Strukturni aspekt poredbenih frazema.....	13
Tipovi poredbenih frazema	14
Autorski frazemi.....	14
POPIS POREDBENIH FRAZEMA IZ TVRĐAVE MEŠE SELIMOVIĆA	17
IMENIČKI TIP	17
GLAGOLSKI TIP	18
PRIDJEVSKI TIP	32
ZAMJENIČKI TIP.....	36
MULTI TIP.....	37
ZAKLJUČAK.....	39
IZVORI.....	41
INTERNETSKI IZVORI.....	41
LITERATURA	42

UVOD

Ovaj rad se sastoji iz dva dijela: prvi dio predstavlja teorijsku osnovu date teme, frazeologije. Posebno ćemo se posvetiti poredbenoj frazeologiji, koja je i eksplicirana u naslovu rada, a potom i učenjima lingvista koji se bavili ili se bave frazeologijom. Drugi dio ovog rada posvećen je analizi korpusa, u ovom slučaju *Tvrđave* Meše Selimovića, izdvojenim poredbenim frazemama, njihovom analizom i tumačenjima.

Kada je riječ o frazeologiji na području Bosne i Hercegovine, ne možemo, a da ne spomenemo utemeljivača frazeologije bosanskog jezika Ilijasa Tanovića (2000) i njegovu studiju *Frazeologija bosanskog jezika*. Značajan doprinos na ovom polju imaju i: Amela Šehović i Đenita Haverić (2017), koje su priredile rječnik kao sastavni dio studije *Leksika orijentalnog porijekla u frazemima bosanskog jezika* i obogatile riznicu frazeologije. Također, veliki doprinos na polju poredbene frazeologije dali su Senahid Halilović, Ilijas Tanović i Amela Šehović u djelu *Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik* (2009). Profesorica Šehović je u poglavlju o “Leksici razgovornog bosanskog jezika” posvetila posebne retke frazeologiji, problemu definiranja frazema, osnovnim osobinama frazema, poredbenim frazemama te samom kontrastu u frazemama. Alisa Mahmutović je doprinos bosanskoj leksikografiji dala izdavanjem rječnika *Kao frazeološki rječnik (rječnik frazema sa poredbenom česticom “kao”)* (2012). Ovo je prvi rječnik deskriptivnog karaktera u bosnistici. Nakon toga otvara se put mnogim drugim lingvistima i leksikografima te se stvara veliki broj frazeoloških rječnika različitoga tipa. Ovaj rječnik je baza u drugom dijelu rada, jer je, upravo, riječ o rječniku poredbenih frazema, koji će se ponajviše provlačiti kroz rad.

Ono što je za nas Tanović, to je za frazeologiju hrvatskog jezika Antica Menac. Upravo je ona zaslužna za početak razvoja frazeologije u hrvatskome jeziku. Važan je njezin rad *O strukturi frazeologizma* iz 1971. godine, u kojem “autorica određuje predmet istraživanja i osnovna obilježja promatrane jezične jedinice udarajući temelje Zagrebačke frazeološke škole koja je zaslužna za osamostaljivanje frazeologije kao jezikoslovne discipline te razvoj i promicanje hrvatske frazeologije u svijetu” (Kovačević 2012: 4). Kao rezultat rada na području frazeologije počeli su nastajati frazeološki rječnici, pa tako 1979. i 1980. godine u redakciji Antice Menac izlazi *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik*, a 1982. godine izlazi *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* Josipa Matešića.

Zavidan doprinos na polju poredbene frazeologije predstavlja knjiga hrvatske autorice Željke Fink-Arsovske *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra* (2002).

Korpus na kojem ćemo istraživati poredbene frazeme jeste *Tvrđava* Meše Selimovića. Meša Selimović je jedan od najistaknutijih jugoslovenskih pisaca iz Bosne i Hercegovine. Nakon romana *Derviš i smrt*, slijedi *Tvrđava*, koja je, kako neki kažu, samo nastavak prvog spomenutog romana. Kako je sam pisac rekao: “Glavni junak romana, Ahmet Šabo, želi da nađe most do drugih ljudi, da izađe iz tvrđave jer zna, razdvaja nas i uništava mržnja, održat će nas samo ljubav, ili makar vjera da je moguće ma kakvo sporazumijevanje među pojedincima i zajednicom. Vođen tom vjerom i željom, on ostaje vedar i moralno čist.” Iako roman seže u daleko XVII stoljeće, čovjek koji promišlja o smislu života i danas se susreće sa dilemama koje su upravo središte ovog romana.

TERMINOLOŠKO I TEORIJSKO RAZUMIJEVANJE FRAZEMA

Osnovna jedinica frazeološkog sistema nije oduvijek nosila naziv frazem. Tanović navodi da je njemu prethodio naziv *frazeologizam*, koji je nastao prema terminu iz ruskoga jezika. Danas se ustalio naziv frazem. Pored termina frazem, mogu se pronaći i neki drugi poput: *idiom*, *idiomatska fraza*, *ustaljeni izraz*, *ustaljena kolokacija*, *ustaljena fraza*, *frazeološka jedinica*, *frazeologem*, *frazeologizam* itd.

U radu će se koristiti u frazeološkoj literaturi danas uvriježeni termin frazem.

Termin frazeologija dolazi od grč. *phrasis* 'izraz' + *lógos* 'riječ, govor' i ima dva značenja. "Prvo se odnosi na lingvističku disciplinu, na nauku o ustaljenim izrazima čvrste strukture, koji se mogu izučavati u okviru jednoga ili više jezika odnosno samo na teoretskom planu. Drugo predstavlja ukupnost frazema raspoređenih prema različitim kriterijima" (Fink-Arsovski 2002: 5).

Smatra se da je Charles Bally (1909) dao ime ovoj disciplini jer je ovaj autor prvi upotrijebio termin frazeologija govoreći o novoj disciplini u sklopu leksikografije. Bally je ukazao na kompleksnost semantičke strukture frazeologizama i njihovih stilističkih karakteristika. Njegove studije poslužile su kao osnova za buduća istraživanja svih frazeologa koji su ovu disciplinu posmatrali kao autonomnu (Spahić 2018: 10). Bally smatra da se pod frazeologijom izučavaju sve vrste ustaljenih jedinica. On razlikuje tri vrste kombinacije riječi:

1. Slobodne ili prolazne kombinacije: potpuno su ustaljene i njihove komponente nemaju autonomno značenje, nego jedinstveno i nedjeljivo značenje;
2. Uobičajene kombinacije ili frazeološke djelimično ustaljene serije; to su one koje govornika podsjećaju na *déjà vu*, i čije komponente zadržavaju semantičku autonomiju i doprinose kreiranju jedinstvenog značenja;
3. Treća se klasa može smjestiti između prethodne dvije. Sastoji se od jedinica čiji stepen povezanosti nije apsolutan.

Ove su jedinice prepoznatljive zbog:

- grafičke structure, tj. sastoje se od različitih riječi koje se u pisanju razdvajaju,
- neodvojivosti i nepromjenjivosti reda,

- ekvivalentnosti jednoj riječi, koja se naziva *termin identifikacije*,
- nemogućnosti analize komponenata,
- prisustva arhaizama koji nisu u skladu sa gramatičkim pravilima (klasifikacija iz Spahić, prema: Bouzze Asme 2006: 32).

Na samim počecima izučavanja ove discipline, Tanović navodi kako ova tematika nije bila predmet interesovanja lingvista i samim tim je nedostajalo frazeoloških studija i činjenica koje bi nam tada poslužile.

Uobičajena je praksa da se iz teme koja je predmetom obrade najprije definiraju pojmovi. Na samom početku, postavlja se pitanje šta je to uopće frazem? Jedan od primarnih problema frazema jesu, upravo, brojne definicije koje su nam ponuđene iz raznih izvora. U ovom radu pokušat ću navesti nekoliko različitih definicija kako bismo uvidjeli različite aspekte proučavanja, pa i moguća razilaženja po pitanju određenih informacija.

Krenut ću od definicije koju bih uvijek navela kao odgovor na samo pitanje, šta je to, uopće, frazem? Prema mom mišljenju, ova definicija je najjednostavnija, a, sa druge strane, sveobuhvatna. Josip Matešić u predgovoru *Frazeološkom rječniku hrvatskoga ili srpskog jezika* kaže: “Činjenica je da nema jedinstvenoga mišljenja o tome što je frazem.” Nakon nekoliko redaka, nastavlja: “Činjenica da frazem nije rečenica, da on po svojoj strukturi nije samostalan tekst govori o njegovoj srodnosti sa riječju i o njegovu razlikovanju od tipova čvrstih veza riječi rečeničnoga karaktera, kao što su naprimjer, poslovice, krilatice, citati, nazivi institucija, a djelomice i takozvane situativne izreke i termini”(Matešić, 1998: 6).

Josip Matešić (1982: 6) definira frazeme kao “jedinice jezika značenjskoga karaktera koje se kao cjelina reproduciraju u govornom aktu, raspolažući pri tome najmanje dvjema punoznačnim riječima, od kojih barem jedna upućuje na semantičku pretvorbu, jedinice koje, zbog sposobnosti uklapanja u kontekst, poput svake druge riječi, mogu vršiti sintaktičku ulogu u rečenici.”

Matešić (Ibid.) naglašava da iz te definicije proizlazi: “1. reproduciranje – znači da se frazem pojavljuje u gotovu obliku, kao čvrsta veza riječi ustaljena dugom upotrebom; 2. formalno ustrojstvo – neraščlanjiv skup riječi, od kojih su najmanje dvije punoznačne; 3. idiomatičnost – semantička pretvorba najmanje jednoga člana čvrstoga skupa riječi, tako da značenje frazema

nikada ne odgovara zbroju značenja njegovih članova; 4. uklapanje u kontekst – frazem se u rečenici pojavljuje kao njezin prosti član, tj. frazem nije skup riječi u vidu vlastitoga teksta.”

Od Vinogradova do danas mnogi su lingvisti pokušali dati što bolju definiciju frazema. “Vinogradov kao bitnu značajku frazema izdvaja preneseno i slikovito značenje, ekspresivnost, nezamjenjivost bilo koje od frazeoloških sastavnica njegovim sinonimom”(Kovačević 2012: 9).

Željka Fink-Arsovski (2002: 6), pak, kaže da se frazem *sastoji od najmanje dviju sastavnica (od dviju autosemantičkih ili od kombinacije autosemantičke i sinsemantičke) koje karakterizira cjelovitost i čvrsta struktura*. Frazeologija se može podijeliti prema različitim kriterijama, kako navodi Fink-Arsovski (2002: 5): prema komponentama određenog semantičkog polja (zoonimska, somatska), prema podrijetlu i proširenosti upotrebe (internacionalna, nacionalna, posuđena).

Prema A. Menac, frazem u užem smislu obuhvata “neslobodne skupove riječi, tj. one koje se ne ostvaruju u govornom procesu, nego se reproduciraju u gotovom obliku kakav se ustalio dugom upotrebom. Njihovi sastavni dijelovi pokazuju veći ili manji stupanj desemantizacije, tako da značenje cijelog frazema nije adekvatno zbroju značenja njegovih dijelova” (Menac, 1979: 5). Antica Menac (2007), navodi četiri osnovne osobine frazema, a njih ističe i Kovačević (2012: 9): “1. ne stvara se u govornom procesu nego se reproducira u gotovom obliku; 2. ima stalan sastav i raspored sastavnica; 3. značenje mu se obično ne izvodi iz značenja sastavnica jer one, ili barem neke od njih, doživljavaju semantičku pretvorbu, 4. uklapa se u rečenicu kao njezin sastavni dio“.

Za razliku od Fink-Arsovski, Tanović navodi potpuniju podjelu, te kaže da se klasifikacija frazeoloških jedinica može vršiti na temelju lingvističkih i ekstralingvističkih kriterija. Za nauku o jeziku relevantnija je tipologija frazema dobijena primjenom lingvističkih kriterija i procedura, dok ekstralingvistički faktori imaju vrijednost pri klasificiranju frazeoloških jedinica na tematske i situativne frazeološke grupe.

Tanović, potom, navodi da se frazeme mogu klasificirati i prema njihovom nastanku, tj. porijeklu, prema izvoru (tekst, žargon, terminologija i sl.), prema semantičkoj i sintaksičkoj strukturi i prema načinu tvorbe. Frazeološke jedinice se mogu klasificirati i prema njihovoj stilskoj obojenosti.

Prema porijeklu, frazeme se obično dijele na nacionalne, tj. frazeološke jedinice koje su ponikle na domaćem prostoru i u svom jeziku, i na posuđene, tj. one koje su došle iz drugih jezika. Među frazeološkim posuđenicama u posebnu se grupu izdvajaju frazeme internacionalizmi, koji se upotrebljavaju u mnogim jezicima kao kalkirane, polukalkirane jezičke jedinice i kao prijevodni ekvivalenti (Tanović, 2000: 84).

FUNKCIJE FRAZEMA

Svaki put kada se odlučimo frazemom izraziti svoje mišljenje, stav ili negodovanje, moramo biti svjesni da on može imati višestruke efekte u ovisnosti o tome šta se želi postići njegovom upotrebom. Ishodi mogu biti različiti: prijetnja, ukor, šala, ironija, pouka, pohvala itd. Također, stavovi izraženi frazemom imaju efektiju, persuasivniju funkciju nego da je to učinjeno putem neke manje ekspresivne jezičke konstrukcije.

“Frazeološke jedinice imaju višestruku funkciju u tekstu, a među najvažnije spadaju: inherentne i neinherentne funkcije. Kod inherentnih funkcija važno je razlikovati sljedeće funkcije: frazeološka, konotativna, ikonička, ludičko-poetska” (Zuluaga, 1997: 631-639).

Frazeološka funkcija je najbitnija funkcija s obzirom na činjenicu da se ona javlja u svim frazemama bez obzira na ostale funkcije. A. Zuluaga (1997: 631-639), također, tvrdi da ona omogućava i pojednostavljuje kako formulisanje poruke, tako i njen prijem ili dekodiranje od strane primaoca, *govoreći nešto putem postojeće i u određenoj zajednici već poznate lingvističke konstrukcije* (Zuluaga, 1997: 631-639).

Pomoću kratke forme u stanju smo efikasno, relevantno i ekonomično prenijeti određenu informaciju. Ali, i pored svoje konciznosti, ove jedinice izražavaju veoma kompleksne sadržaje (Spahić, 2018: 25).

Alberto Zuluaga je jedan od značajnijih frazeologa sa španskog govornog područja. Već sam spomenula njegovu klasifikaciju funkcija frazema, gdje su najznačajnije inherentne i neinherentne.

Inherentne funkcije koje navodi Zuluaga, između ostalog, su: ekspresivnost, kolorit, sažetost, konoativna funkcija (obilježenost frazema može biti na različite načine: dijalektalna obilježja, društvena ili stilska), ikonička funkcija (ovakvi frazemi imaju svoje doslovno i svoje figurativno značenje, koje se zasniva na njegovoj slici). Nije tako beznačajan američki moto *jedna slika vrijedi hiljadu riječi* (Zuluaga, 2001). Jedna od inherentnih funkcija je i ludičko-poetska. Neki frazemi imaju određene fonostilističke karakteristike kao što su: aliteracija, rima, paralelizmi, ponavljanja. Ove osobine frazema utiču da se one lakše pamte i reproduciraju.

Neinherentne funkcije, kako navodi Zuluaga (1997), dijele se u dvije grupe:

- funkcije koje se odnose na kompoziciju i strukturu naracije (naslovi, podnaslovi, poveznice, rezime). One doprinose tekstualnoj povezanosti.
- semantičko-stilističke funkcije, koje nastaju kao rezultat kreativne i inovativne upotrebe frazema (humor, objašnjenje, satira).

SEMANTIČKI ASPEKT FRAZEMA

Semantička transpozicija leksema kao frazeoloških komponenata osnovni je motivacioni faktor u procesu frazeologizacije, navodi Tanović. Neke komponente svoje denotativno značenje gube u cijelosti za račun globalne semantičke strukture, a u drugih dolazi samo do djelimične semantičke dezaktuelizacije toga značenja (Tanović, 2000: 55).

Prema J. I. Reckeru, osnovni faktor u procesu frazeologizacije je “pereosmyslenije” (“preosmišljavanje” – I.T.), tj. značenjska i misaona transpozicija od primarne semantičke denotacije do prenesenog, slikovitog značenja. Recker frazeme promatra prvenstveno na semantičkom planu. Pod “preosmišljavanjem” Recker podrazumijeva različite po karakteru i po intenzitetu semantičke transpozicije, koje se odvijaju kako na planu referencijalnih značenja tako i na konotativnom planu. Kod frazema se radi o dvostrukoj aktuelizaciji značenja i smisla riječi kao frazeoloških komponenata i frazema kao cjelina. Značenjska transpozicija realizira se i na

konkretnoj predmetno-logičkoj vezi među komponentama i na njihovom prelasku u globalno, frazeološko značenje. To se najčešće ostvaruje putem metaforizacije, metonimizacije i poređenja (Tanović, 2000: 56).

U leksičko-frazeološkom materijalu koji smo analizirali ima čitav niz frazema motiviranih asocijativno-semantičkim potencijalom lekseme *dijete*: neposredan kao dijete; govoriti kao dijete; skinuti kao dijete; oprati kao dijete; brinuti se /*oko koga*/ kao oko djeteta; usne (nabubrale) kao u djeteta; poslušati kao djeca hodžu; i još jedna frazema s pejorativnim značenjem djeteta: ponijeti se kao derišće. Spomenute frazeme imaju visok indeks frekvencije, dok većina potiče iz narodnog frazeološkog kazivanja.

Također, nije zanemarljiva ni leksema *pas*, koja ima nešto manji indeks frekvencije u analiziranom korpusu: zavijati kao pas; vjeran kao pas; odbaciti kao pseto. Posljednji je primjer, kao što možemo vidjeti, varijantni oblik lekseme *pas*.

Poredbeni frazeološki efekat u nekih frazema gradi se na neočekivanom i alogičnom poredbenom odnosu, kako navodi Tanović (Tanović, 2000: 63). Dosljedan primjer ove tvrdnje nalazi se, upravo, u analiziranom korpusu, a on glasi: ohladiti se kao žeravica. Uspostavljanje poredbenog odnosa na nelogičnoj i nerealnoj osnovi ohladiti – žeravica potencira frazeologičnost izraza kao semantičke cjeline.

Proces frazeologizacije je stalan i on, pored semantičke strukture, zahvata i funkcionalno stilski plan. Neke frazeme vremenom blijede, gube svoju aktuelnost, sve se manje upotrebljavaju i postepeno nestaju. Na njihovo mjesto dolaze druge jedinice, aktuelizirane novim i drukčijim historijskim, sociokulturnim, pa i jezičkim realitetom. Istovremeno, neke frazeme bivaju dopunjene i proširene novim komponentama, aktuelnim na semantičkom i stilskom planu. Zakonitost da su u jeziku “vječne samo mijene” ne zaobilazi ni frazeološke jedinice (Tanović, 2000: 56).

POREDBENI FRAZEMI

Središnji i glavni dio ovoga rada čine, upravo, poredbeni frazemi. U obrađenom korpusu je, doista, značajan broj frazema koji je nastao poređenjem. Tanović navodi kako su frazeološke asocijacije na osnovi sličnosti predmeta i pojava karakteristične za poredbene frazeme i za metaforizirane frazeološke izraze.

Prema A. A. Potebnji, samij process poznaniija jest process sravnenija (“sam process spoznavanja je proces upoređivanja” – I.T.) (Potebnja, 1978: 38).

Bosanskohercegovački lingvista I. Tanović smatra da je metafora najplodnija osnova za proces frazeologizacije slobodnih skupova riječi. Metaforičkim putem osnovno značenje bazne sintagme postaje specifičan znak, *ekspresivan naziv za neku pojavu, predmet i sl. sa kojim je značenje sintagma u nekoj vezi* (Tanović, 2000: 59).

Postavlja se pitanje, u čemu je, zapravo, razlika između frazema nastalih poređenjem i frazema nastalih metaforizacijom? Razlike između frazema nastalih poređenjem i metaforizacijom mogu se uočiti u njihovoj strukturi i u stepenu ekspresivnosti. U poredbenim frazemama osnova za poređenje i predmet poređenja gotovo su ravnopravni. Tanović navodi da je u metaforiziranim frazemama poredbeni potencijal koncentriran na jednu komponentu, što samim tim pojačava ekspresiju takvih izraza. U obrađenom korpusu, takve frazeme su, naprimjer: uplašeni vrapci, vodeni bik, usplahirena životinja.

Tanović, potom, navodi da u poredbenom odnosu dviju frazeoloških komponenata jedna komponenta datu osobinu posjeduje u izrazito većoj mjeri. U takvoj semantičkoj strukturi obično jedna komponenta zadržava denotativno značenje, a druga ima zgusnutu semantičku konotaciju. U korpusu, postoje i takvi frazemi, poput: tačan kao sat, hladan kao led, vjeran kao pas.

“Pojedini poredbeni frazemi nastaju transpozicijom bazne komponente asocijativno-semantičkim putem”(Tanović, 2000: 62). Takvi su primjeri, tipa: (otišao) kao na drvenim nogama, kao iz jednog jajeta rođeni.

Ono što je primjetno kod istraživanog korpusa jeste velika zastupljenost frazeoloških jedinica koje u svom sastavu imaju riječi zoonime. “Ove lekseme najčešće imaju ulogu frazeološke

poredbene dominante”(Tanović, 2000: 63). Takve su naprimjer frazeme: zdrav kao ždrijebe, čestit kao divlji vepar, vjeran kao pas.

Strukturni aspekt poredbenih frazema

Značajan doprinos poredbene frazeologije predstavlja i knjiga hrvatske autorice Željke Fink-Arsovski *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra* (2002). Autorica analizira odnos između poredbene frazeologije i same poredbene frazeme te analizira poredbene frazeme s nekoliko različitih aspekata – strukturnoga, sintaktičkog i semantičkog – uz paradigmatičnost i konceptualnu analizu poredbenih frazema.

Što se tiče pitanja same strukture frazema, autorica Fink-Arsovski navodi veoma sažetu i jasnu strukturu. Ona može biti dvodijelna i trodijelna. Trodijelni se poredbeni frazemi sastoje od dijela koji se uspoređuje (A-dijela), poredbenoga veznika (B-dijela) i dijela s kojim se uspoređuje (C-dijela). U dvodijelnih frazema izostaje dio koji se uspoređuje (A-dio), pa se sastoje od B-dijela i C-dijela. U službi se poredbenoga veznika najčešće javlja čestica *kao*, ali se uz njega koristi i prijedlog *poput*. Upotrebom prijedloga *poput* značenje *se* ne mijenja, ali se mijenja oblik C-dijela jer prijedlog *poput* zahtijeva upotrebu genitiva. U poredbenoj frazeologiji brojniji su frazemi s trodijelnom strukturom. Među njima su zastupljeni frazemi sa strukturom skupa riječi i frazemske rečenice. Što se tiče frazema sa strukturom skupa riječi, govori se o glagolskim, pridjevskim, priložnim, imeničkim i zamjeničkim tipovima. Fink-Arsovski (2002: 12-20) donosi pregled svih tipova i podtipova frazema trodijelne¹ i dvodijelne strukture. Dvodijelni² strukturni tip može biti izražen fonetskom riječju (*kao u snu*) (TMS, 366) i skupom riječi (*kao lijepu bajku - slušati*). (TMS, 152)

¹ Fink-Arsovski (2002: 12) izdvaja trodijelne poredbene frazeme sa strukturom skupa riječi, analizira svaki od njih i u njima dodaje podtipove. Npr., unutar glagolskih frazema sa strukturom skupa riječi, izdvaja još 19 strukturnih podtipova (glagol + poredbeni veznik + imenica, glagol + poredbeni veznik + prijedlog + imenica itd.).

²U analiziranom je korpusu pronađen puno manji broj poredbenih frazema sa dvodijelnom strukturom. Riječ je, naprimjer, o imeničkim frazemima sa strukturom fonetske riječi čiji su podtipovi: poredbeni veznik + imenica i poredbeni veznik + prijedlog + imenica.

Tipovi poredbenih frazema

Poredbeni frazemi obično se vezuju sa nekim slobodnim segmentom u datom kontekstu. Najčešće mogu imati funkciju priloške odredbe ili atributa. Poredbeni konstituent se može vezivati sa imenicom (oči kao fildžani, mozak kao životinja), glagolom (spavati kao mrtvac, gledati kao u božanstvo), pridjevom (širok kao more, oštar kao nož). U istraživanom korpusu imamo jedan zanimljiv slučaj kada se usporedba vezuje sa zamjenicom (iz mene kao česma). Također smo se susreli i s primjerima nultog tipa (kao iz jednog jajeta rođen, kao da je ustao iz mrtvih).

“Kada se u poredbenoj frazemi iza veznika kao/ko realizira imenica, pri čemu nije bitno da li je njena pozicija neposredno iza veznika kao/ko ili negdje drugo, značenje frazeme se navodi pod imenicom kao glavnom odrednicom. Hijerarhija ostalih vrsta riječi je: pridjev, glagol, prilog, zamjenica, broj” (Šehović, 2009: 184).

Na osnovu ovih tipova, analizirat ćemo frazeme koje smo izdvojili iz *Tvrđave* Meše Selimovića.

Autorski frazemi

Sama riječ autorski frazemi upućuje nas na književne tekstove. Upravo u književnim tekstovima možemo naići na najveći broj autorskih frazema.

Kako navodi Tanović, mišljenja lingvista su podijeljena: od minimiziranja uloge autorskih frazema – do precjenjivanja njihovog doprinosa frazeološkom fondu (Tanović, 2000: 92).

Analiza frazema u obrađivanom korpusu pokazuje da broj autorskih frazema i nije toliko velik u poređenju sa drugim frazeološkim izrazima, koji u svome sastavu nemaju poredbenu česticu “kao”. To nam potvrđuje i sljedeća konstatacija M. Katnić-Bakaršić (1996: 40), koja navodi da

autorske frazeološke jedinice, u pravilu, imaju manji indeks frekvencije, ali se odlikuju bogatom ekspresijom i naglašenom stilskom bojom.

Tanović, također, navodi da su mnoge frazeološke jedinice motivirane idejom i osnovnim sadržajem preuzetim iz narodnog frazeološkog blaga, uz autorske “dorade” i modifikacije na semantičkom i stilskom planu. Autorova “dorada” sastoji se u dodavanju novih komponenata narodnom frazeološkom izrazu, zamjeni pojedinih komponenata drugim, aktuelnijim riječima, izmjeni semantičke pozicije frazeološke dominante i sl. (Tanović, 2000: 92).

Zanimljive primjere “autorske dorade” narodnih frazeme imamo i u sljedećem primjeru: narodna frazema u ovom slučaju jeste BULJITI KAO TELE, nerijetko možemo čuti i nastavak U ŠARENA VRATA, dok u autorskoj “doradi” ova frazema glasi: GLEDATI KAO (MRTVO) TELE (TMS, 79) sa značenjem: ‘tupo, bez razumijevanja gledati’. Dakle, autor je narodnu frazemu učinio aktuelnijom zbog toga što je umjesto glagola *buljiti*, upotrijebio glagol *gledati*. Dodao je, također, novu komponentu ispred imenice tele – pridjev *mrtvo*, čime nam pokušava dati veću ekspresivnu vrijednost ove frazeme.

Također, neobičan je i naredni primjer u analiziranom korpusu: ZDRAV KAO ŽDRIJEBE (TMS, 272) u značenju ‘sasvim zdrav, koji pršti od zdravlja’. Narodski rečeno, to je frazem ZDRAV KAO DRIJEN, koji ima isto značenje. Autor se ovdje malo poigrao, pa umjesto drijena, odlučio se za zoonimsku odrednicu – ždrijebe. Autorska “dorada” je znatno manjeg obima, nije izmijenila osnovno značenje i smisao narodnog frazema.

Narodi veoma učestao frazem jeste: IZGLEDATI KAO MRTVAC. U obrađenom korpusu imamo autorsku “doradu” ovog frazema, koja glasi: IZGLEDATI KAO SAMRTNIK (TMS, 19) sa značenjem ‘blijedog, lošeg, ispijenog izgleda’. Autor je umjesto lekseme *mrtvac* u ovom slučaju upotrijebio leksemu *samrtnik* i time intenzivirao značenje frazema. Mrtvac ima svoju težinu značenja, ali samrtnik je neko ko ima jače simptome patnje, a samim tim i dominantnije.

Frazem PRIMITI ZDRAVO ZA GOTOVO je veoma učestao na našim prostorima. Autor je u analiziranom korpusu ekonomičnije iskoristio ovaj frazem, a on glasi: PRIMITI KAO

SUDBINU (TMS, 327) sa značenjem ‘primiti bez ikakvih preispitivanja’. Dakle, sintagmu *zdravo za gotovo*, autor je zamijenio leksemom *sudbina* i time dobio kako na ekonomičnosti, tako i na upečatljivosti izraza.

Autorski frazem GRAKATI KAO (ZLOSLUTNA) PTICA (TMS, 158) u značenju: ‘iznositi loše prognoze /čega/, naslučivati loš ishod’, je nedvosmisleno varijacija frazema GRAKATI KAO CRNA VRANA. I jedan i drugi primjer imaju negativno značenje, s tim što je drugi primjer zbog pridjeva *crna*, dosta ubjedljiviji.

Frazem KAO DA JE NESTAO SA LICA ZEMLJE je veoma učestao na našim prostorima. U obrađenom korpusu nailazimo na autorsku “doradu” spomenutog frazema koja glasi: KAO DA JE /KOGA/ VODA ODNIJELA (TMS, 277) sa značenjem ‘nestati tiho i brzo, iznenada umrijeti’. I jedan i drugi frazem su zastupljeni na našem govornom području, s tim što je u ovom slučaju narodni frazem upečatljiviji od autorske “dorade”.

Autorski frazem ČIST KAO ZAMETAK (TMS, 263) sa značenjem ‘potpuno čist, bez primjesa negativnog’ jeste, ustvari, frazem ČIST KAO SUZA. No, leksemom *zametak*, autor je dobio na intenzivnijem značenju i na taj način opečatio frazem kao svoj.

Velik je broj autorskih frazema u obrađenom korpusu. Veoma bitna napomena je i to, da pored preuzimanja ideja i osnovnog sadržaja iz narodne frazeologije, ima primjera da pisac, nezavisno od narodnog frazeološkog izraza, sam stvara frazeme. U analiziranom korpusu je velik broj takvih frazema, kao naprimjer: nasmiješiti se kao (izliječeni) pijanac (TMS, 45), ohladiti se kao žeravica (TMS, 297), (uzbuđen) mozak kao (usplahirena) životinja (TMS, 191), pogoditi kao prstom u balegu (TMS, 335), i sl.

Tanović navodi da postoje i frazeološke jedinice u kojih je teško povući jasnu liniju razgraničenja između autorskog frazeološkog stvaralaštva i slikovitih izraza nastalih u narodnom govoru. Pored preuzimanja ideje i osnovnog sadržaja iz narodne frazeologije i stvaranja novih frazeoloških jedinica na temelju te ideje, ima primjera da pisac, nezavisno od narodnog

frazeološkog izraza, sam stvara frazeme na istim ili sličnim načelima semantičke transpozicije, a nerijetko i od iste ili slične leksičko-frazeološke građe (Tanović, 2000: 95).

POPIS POREDBENIH FRAZEMA IZ TVRĐAVE MEŠE SELIMOVIĆA

U ovom poglavlju spomenut ću poredbene frazeme i konkretne primjere koje sam pronašla u romanu *Tvrđava* Meše Selimovića. Književno djelo *Tvrđava* je posebno zbog toga što obiluje neuobičajenim i ne tako često korištenim frazemama. Ono što je veoma značajno za književna djela jeste samo modificiranje frazema. Autori često modificiraju frazem kako bi postigli određeni stilski efekat. Krenut ćemo redom s analizom primjera, njihovim objašnjenjem i ulogom u tekstu.

IMENIČKI TIP

Za razliku od ostalih tipova, izuzev zamjениčkog, ovo je tip koji broji samo tri frazema u cijelom obrađenom korpusu. Prvi primjer je potekao u razgovornom stilu, dok su ostala dva autorska.

- oči kao fildžani³ – jedan od uzornih primjera poredbenih frazema sa značenjem: 1. ‘širom otvorene oči, upadljive oči’ (Mahmutović, 2012: 47); 2. ‘kad neko izdreči oči od čuđenja, straha i sl; također i od nenaspavanosti, mahmurluka, bančenja i sl.’ (Jahić, 1999: 216). *I ja, šta ću, vidim, od sna nema ništa, oči kao fildžani...* (TMS, 159) – Danas bismo mogli upotrijebiti ovaj frazem za osobu koja ima izrazito krupne oči.
- usne (nabubrele) kao u djeteta: ‘natečenije, punije usne’: *Crna kosa joj je rasuta po jastuku, oči joj vlažne od sna, usne nabubrale kao u djeteta.* (TMS, 187) Veoma slikovit primjer, koji može predstavljati kako pozitivnu, tako i negativnu stranu. Lijepe, blago

³(Findžan) (tur.) – šoljica za crnu kafu (Škaljić, 1979, 283).

natečene usne, prirodne, mogu izgledati veoma privlačno, dok s druge strane imamo natečene/nabubrale usne kao posljedicu određene alergijske reakcije, herpesa, ozljede i sl.

- (uzbuđeni) mozak kao (usplahirena) životinja – značenje frazeme je: ‘napeti živci’: *Ali uzbuđeni mozak je kao usplahirena životinja koju uhvati strah i kojoj se čini da je sve protiv nje.* (TMS, 191) Ovaj bismo frazem mogli iskoristiti u situaciji kada izgubimo vlast nad sobom i kompas koji nas vodi do određenog cilja.

Treći frazem nije toliko zastupljen u svakodnevnom govoru, ali ovaj rad može biti sebebom da i njega češće počnemo upotrebljavati.

GLAGOLSKI TIP

Ovaj tip broji i najviše primjera poredbenih frazema. Od ukupnog broja (118) frazema, ovom tipu pripada čak njih (80). Ponajviše je onih frazema sa zoonimskom odrednicom.

- izbiti kao bolest: ‘doći neočekivano’ (Mahmutović, 2012: 20): *... i zlo u njima, dotle skriveno, možda i njima nepoznato, izbilo je odjednom, kao bolest.* (TMS, 11) Kada nam se desi nešto što ne očekujemo, iznenada, tada ćemo upotrijebiti upravo ovaj frazem.
- stajati kao kost u grlu: ‘teško preći preko nečega, teško prihvatiti /što/’ (Mahmutović, 2012: 79): *A stajalo nam je u grlu kao kost.* (TMS, 13) Ovaj i naredni frazem su skoro pa identični kada neke stvari ne možemo “progutati” u smislu ‘teško preći preko nečega’. Jedina je razlika što se drugi frazem odnosi na intenzivniju, ozbiljniju situaciju.
- oprati kao mrtvaca: ‘brižno oprati’: *Skinuli su me, oprali kao dijete, kao mrtvaca, Mahmut mi je stavio krpu na čvorugu.* (TMS, 68) Ovaj frazem, kao i naredna dva su usko povezani. Kada pomislimo na samu smrt, prvo što nam pada na um jeste da osoba boluje od neke bolesti. U tom pogledu bismo iskoristili frazem izgledati kao samrtnik. Samom smrću slijedi obred kupanja/pranja umrle osobe. Tada bismo upotrijebili upravo ovaj frazem oprati kao mrtvaca i na koncu slijedi frazem spavati kao mrtvac u značenju ‘duboki san’, koji je neizbježan trenutak i sve nas čeka.

- spavati kao mrtvac: ‘duboko spavati’ (Mahmutović, 2012: 106): ... *pije, spava i opet pije, osam dana tako, ništa ne jede, samo povraća i pije, onda tri noći i tri dana spava kao mrtvac...* (TMS, 210) Danas smo svjedoci koliko se ovaj frazem ustalio u našem jeziku za osobe koje spavaju bez poteškoća. Često možemo čuti da neko spava kao mrtvac. Zastupljeni su i sinonimi ovog frazema, poput: spavati kao top/kao beba/kao zaklan.
- izgledati kao samrtnik: ‘izgledati bolesno, loše’: *Blijed, mršav, žutih očnih kapaka, izgledao je kao samrtnik.* (TMS, 19) Također možemo čuti i da neko izgleda kao mrtvac. I jedan i drugi frazem slute na loš, blijed i ispijen izgled.
- stajati kao ukopan: ‘naglo zastati, ne moći se pomjeriti, biti iznenađen, zbunjen prestrašen, zaprepašten’ (Mahmutović, 2012: 168): ... *a ipak toliko iznenađeni onim što se dešavalo u sobi, da su stajali kao ukopani...* (TMS, 361) Neko stane kao ukopan od iznenađenja što je vidio osobu kojoj se i nije nadao. Neko, pak, od neke negativne vijesti koja ga pogodi u datom trenutku. Dok imamo i skupinu koju uhvatimo u laži, pa shodno nesnalazanju u komunikaciji, jednostavno ostanu kao ukopani.
- ohladiti se kao žeravica: ‘biti uznemiren’ (Mahmutović, 2012: 186): ... *sjediće obojica kraj mangale, ohladiće se kao žeravica, ćuteći, umrijeće, ćuteći.* (TMS, 297) Poredbeni frazeološki efekat u nekih frazema gradi se na neočekivanom i alogičnom poredbenom odnosu. Uspostavljanje poredbenog odnosa na nelogičnoj i nerealnoj osnovi ohladiti – žeravica potencira frazeologičnost izraza kao semantičke cjeline (Tanović, 2000: 63). Upravo je ovaj frazem primjer rečenog.
- umirati kao novorođenčad: ‘bezбриžni, nevini’ (Mahmutović, 2012: 114): *A koliko bi bolje bilo da se rađamo kao starci, da polako postajemo srednovječni, postepeno zaboravljajući prvobitni strah od smrti, pa oslobođeni mladići, dovoljno lakomisleni da ni o čemu ne mislimo suviše ozbiljno, pa bezбриžna djeca, a da umiremo kao novorođenčad...* (TMS, 263) I u ovom primjeru imamo nelogičnu i nerealnu osnovu umirati – novorođenčad. Svjesni smo situacije da kada neko dijete ili, kako je u primjeru precizirano novorođenčad, preselina Bolji svijet tada možemo čuti da je ono nevino, anđeo, melek i sl. Upravo ovaj frazem i jeste oličenje i dokaz svega navedenog.
- istopiti se kao sapunica: ‘lagano’ (Mahmutović, 2012: 145): *Čak i moćniji ljudi stradaju, a mali se samo istope, kao sapunica.* (TMS, 38) Sapunica je, ustvari, pjena otopljenog sapuna. Veoma kratkog trajanja i kada je saperemo kao da se nikad ništa nije desilo.

- otrčati kao bez duše: ‘jako brzo trčati, prestrašeno trčati’ (Mahmutović, 2012: 41): ... *pa prvo osjeti a onda i ugleda Muharemagin leš, te kao bez duše otrča u sudnicu...* (TMS, 118) Trčati bez pauze, zastajkivanja. Značenje ovog frazema možemo izraziti i na način: ‘otrčati u jednom dahu’.
- istrtljati se kao budala: ‘glupavo, nerazumno, mahnito’ (Mahmutović, 2012: 23): *Zato me doveo u srednju sobu, a ja to nisam ni primijetio, zato me podsticao, računajući na moj pijani ponos, da se istrtljam kao budala.* (TMS, 62) *Da hodam ulicama, kao budala? Bilo bi smiješno, suviše zaludno.* (TMS, 258) Često smo u stanju upotrijebiti upravo ovaj i frazemsmijati se kao budala, misleći na jedno. No, razlika je očigledna. Prva ima za ishod negativnu stranu, a druga veoma pozitivnu.
- brinuti se /oko koga/ kao oko djeteta: ‘jako se mučiti /oko koga/’ (Mahmutović, 2012: 36): *Skuhala mi je trave, mazala me melemom, pustio sam da se brine oko mene, kao oko djeteta, godilo je i meni...* (TMS, 74) Narednim frazemama zajednička je imenica dijete. No, frazem oprati kao dijete i skinuti kao dijete ipak se odnosi na gore navedenu priču o mrtvacu. Barem što se tiče konkretno ovog primjera.
- oprati kao dijete⁴: ‘brižno oprati’
- skinuti kao dijete⁵: ‘brižno, pažljivo skinuti’
- govoriti kao dijete: ‘govoriti otvoreno, jednostavno, lako, nepromišljeno’ (Mahmutović, 2012: 37): *O svome strahu govori kao dijete, sasvim otvoreno i neposredno, bez ikakva dostojanstva.* (TMS, 312) Djeca su jedina koja kažu sve što misle i to je, zaista, najiskrenije. Nikada od djece nećemo čuti određene kalkulacije, unaprijed isplanirano pričanje, dodvoravanje i sl.
- ponijeti se kao derište: ‘ponašati se samoljubivo i razmaženo’ (Mahmutović, 2012: 35): *Otići ću do njega, sigurno je usamljen i nesrećan, a ja sam se ponio kao derište.* (TMS, 308) Derište već ima pejorativno značenje i vrijedi za bezobrazno, neposlušno i razmaženo dijete.
- zaudarati kao (javni) nužnici: ‘biti neugodnog mirisa; biti poremećenih vrijednosti’: ... *pa mi se ponekad činilo da je cio svijet iščašen i da zaudara kao javni nužnici pored naše radnje.* (TMS, 23) Konkretno, u ovom primjeru, pored navedenog značenja ‘neugodnog

⁴V. frazemu „oprati kao mrtvac“ (kako je realiziran primjer u tekstu).

⁵Ibid.

mirisa', misli se i na 'poremećene vrijednosti u društvu'. Primjera radi, moliti za isplatu zaostalih plata radnicima, dizanje glasa protiv nepravde, korupcije, mita i dr.

- oduvati kao prašinu⁶: 'jednostavno skloniti, uništiti /koga/' (Mahmutović, 2012: 134): *Neka samo kogod jače kihne, oduvaće nas kao prašinu.* (TMS, 38) Bez trunca grižnje savjesti otpisati, ukloniti, uništiti, istrijebiti određenu osobu.
- slušati /što/ kao lijepu bajku: 'slušati /što/ pažljivo i sa uživanjem' (Mahmutović, 2012: 15): *Ja sam se samo smijao toj igri, u kojoj je Mahmut bogzna već koji put sanjao svoj neuništivi san, a ona to slušala kao lijepu bajku, ali sigurna da neće učiniti nijedan nesiguran korak, jer nije voljela kocku.* (TMS, 152) Kada nam odgovara nečija priča, predavanje, izlaganje, često posegnemo upravo za navedenim frazemom.
- nasmiješiti se kao (izliječeni) pijanac: 'sjetno se nasmiješiti': *Nasmiješio sam se toj šašavoj misli, kao izliječeni pijanac mirisu rakije...* (TMS, 45) Da odgonetnem ovaj frazem, ponajviše mi je pomogao pridjev *izliječeni*. Dakle, kada neko voli određenu vrstu poroka, pa se nakon nekog vremena toga prođe, izliječi, zaboravi, na njegov sami spomen neće baš ostati imun, trgnut će se, pa možda i nasmiješiti blago. Prije bih rekla, sjetno!
- javljati se kao ponornica: 'dolaziti i nestajati iznenada': *... da ga je i jutarnje svjetlo potiskivalo u prijatno ali nejasno sjećanje, pa se gubilo, čak do sljedeće noći, a onda se opet javljalo, kao ponornica.* (TMS, 50) Za ponornice je specifično da su to rijeke, koje izvire u višim dijelovima polja, a poniru u nižim ili čak nestaju. Što se tiče prenesenog značenja ovog frazema, okarakterisala bih ga kao iznenadno sjećanje, posebno u noći kada legnemo u postelju i naumpadnu nam određene stvari, kojih se rijetko sjećamo. Dolaskom sna, one iščeznu i u potpunosti nestaju.
- (pre)biti kao (prezrenog) kokošara: 'premlatiti, tući bez sažaljenja': *A opet, stidim se da priznam kako sam posljednja fukara na ovom svijetu, koga biju na ulici kao prezrenog kokošara.* (TMS, 75) Za ovim frazemom posegnemo kada nas određena osoba iznervira, izrevoltira do te mjere da više ne možemo trpjeti i jednostavno nasrenemo na nju bez imalo žaljenja i mislosti.
- besposličiti kao (posljednja) baraba: 'besperspektivno provoditi vrijeme': *Besposličim, kao posljednja baraba.* (TMS, 338) Kada nemamo "pametnija posla", narodski rečeno, upravo tad ćemo posegnuti za ovim frazemom.

⁶Danas je uobičajenije reći otpuhati.

- (ne) vući se kao avetinjska slika – značenje je: '(ne) zastrašivati': *Zaboravio sam i bezbroj drugih stvari koje bi se mogle pamtit i ako i nisam zaboravio, ne vuku se po meni kao avetinjske slike.* (TMS, 15) Ovaj i naredna dva primjera imaju zajednički glagol *vući*. Zanimljivo da ni jedan nema pozitivno ishodište u konkretnim primjerima. Imenicu *avet* vežemo za nešto što općenito izaziva užas, strah, neka neprirodna bića, priviđenje slike mrtvog čovjeka, prikaze, utvare i sl. Konkretno, u ovom primjeru težište nije na zastrašivanju, već naprotiv.
- vući kao lutku na koncu: 'manipulirati kim, usmjeravati ga u skladu sa vlastitim ciljevima': *A on je od mene napravio majmuna, vukao me kao lutku na koncu, usmjerio me tačno kako je smislio...* (TMS, 64) Svjedoci smo učestalosti ovog frazema. Najčešće ga upotrebljavaju ljudi koji diskretno upravljaju postupcima drugih ljudi, onemogućuju ga u namjerama i sl.
- vući se kao sjenka: 'šunjati se, prikradati se' (Mahmutović, 2012: 148): *Sejmeni noćobdije vukli su se kao sjenke oko mejhane...* (TMS, 226) Povlačiti se, odugovlačiti se, previše dugo se otezati, na koncu, trajati.
- gledati kao u božanstvo: 'imati strahopoštovanje /za koga/ i biti uzor /za koga/': *Mlađi brat je gledao u njega kao u božanstvo...* (TMS, 70) Također, kada nam neko posebno znači, u njega upravo ovako gledamo, ne trepćući.
- mirisati kao cvijet: 'jako, intenzivno, divno mirisati': *Mirišem je kao cvijet: miris čist i drag.* (TMS, 88) Ovaj frazem odmah u početku sluti na pozitivnu reakciju. Kad god smo u stanju pomirisati cvijet, za ishod očekujemo divan, lijep miris. Rijetko kad se iznenadimo negativnim mirisom, pa čak i neutralnim.
- zastati kao udaren⁷: 'odjednom, naglo zastati' (Mahmutović, 2012: 167): *Zastao je kao udaren.* (TMS, 220) Ja bih ovaj frazem povezala sa značenjem frazema *stajati* kao ukopan. Jedina razlika je u glagolima *stajati* i *zastati*. *Stajati* sluti da se radnja odvijala u dužem periodu, dok *zastati* možemo povezati s trenutnim stanjem. Nešto se odjednom desilo.
- vriti kao vrutak: 'navirati nepresušno, bez prestanka, zauvijek':... *da je prelijem nježnošću što vri u meni kao vrutak.* (TMS, 89) Na prvu, ovaj frazem nam djeluje kao da će imati negativan ishod. Jer vriti kao vrutak u suštini ima značenje 'ključati, kipjeti'. No,

⁷V. frazem *stajati* kao ukopan (objašnjenje).

kada se radi o konkretnom primjeru ishod je ipak pozitivan i glasi: ... *da je prelijem nježnošću zauvijek/bez prestanka/dovijeka.*

- kružiti kao zvijer: ‘opasan, nepredvidiv, izbezumljen’ (Mahmutović, 2012: 184): *Kruži oko mene, kao zvijer, nesigurna u svoj sokak, ali čim bi osjetio da neće promašiti, slomio bi mi kičmu.* (TMS, 306) Preneseno značenje zvijeri je obično negativno. Karakteriše se kao onaj koji je bezdušan, bezosjećajan, krvoločan. Zvijer pomno snimi situaciju, pa tek onda ide u napad. Ovaj i narednih dvadeset frazema obiluju zoonimskim odrednicama. Kao što možemo zaključiti, primjera sa zoonimskom odrednicom je i ponajviše zastupljeno u ovoj analizi. Od značenja i osobina same životinje, ovisi i značenje poredbenog frazema.
- gledati kao (mrtvo) tele: ‘tupo, bez razumijevanja gledati’: *Kad sam se vratio u grad, ljudi me gledaju kao mrtvo tele, neko veli...* (TMS, 79) Zastupljeniji frazem od ovoga jeste gledati kao tele u šarena vrata. I jedan i drugi imaju istu suštinu značenja, a to je *pejor.* ‘onaj koji je slabe pameti’.
- ulijetati kao ptice: ‘iznenadno ulaziti’: *Ili su se uvlačili kroz prozor, ili su ulijetali kao ptice, ili su bili nevidljivi, ili je postojao neki tajni podzemni ulaz koji ih je štitio od nas što živimo čekajući* (TMS, 97). Ladan (2006: 213) navodi sljedeće informacije u pogledu ptice. Ptica je hiperonim koji obuhvaća 8.000 vrsta od kojih su neke aktivne danju, a neke noću. Ono što je većini različitih ptica zajedničko jest redovita seoba. S obzirom na iskustvo s manjim pticama, poput vrapca ili kosa, čovjek ih doživljava kao životinje koje vrlo malo jedu. Ptice su zbog mogućnosti letenja simbol slobode i nezavisnosti, a sva navedena obilježja su veoma zastupljena i u jeziku.
- grakati kao (zloslutna) ptica: ‘iznositi loše prognoze /čega/, naslućivati loš ishod’: *Grakne kao zloslutna ptica i odleti.* (TMS, 158) Svjedok sam i frazema koji se često može čuti grakati kao crna vrana, koji ima identično značenje kao i spomenuto.
- odletjeti kao (uplašeni) vrapci: ‘otići naglo, nenajavljeno’: (Mahmutović, 2012: 174) *Okretalo mi se u glavi, jedva sam sabirao misli, držeći ih na okupu, da ne odlete baš sad, kud koja, kao uplašeni vrapci.* (TMS, 200) Razići se, razbježati se glavom bez obzira.
- oblijetati kao (noćni) leptir oko svijeće: ‘motati se, umiljavati se /nekom/ zarad svoje koristi’: *Pa on je lud! Ili oblijeće kao noćni leptir oko svijeće!* (TMS, 281) Leptir je, kako navodi Ladan (2006: 338), dobio naziv od glagola lepetati (lepršati), koji označava način

njihova kretanja. Vjerojatno je, upravo, percepcija njihova lepršanja motivirala frazeme koji se odnose na osjećaj nervoze i treme, ali, sa druge strane, i umiljatosti, kao u datom primjeru.

- navaljivati kao osa: ‘ne odustajati od /čega/, uporno pokušavati ostvariti /šta/’: *Mula Ibrahim je samo odmahivao glavom i rukom, a ja sam navaljivao kao osa, sve upornije...* (TMS, 316) Veoma slikovit primjer. Koliko god smo u stanju tjerati osu, sprečavati je da nam se približi, ona uvijek iznova i iznova smogne snage i ne odustaje tek tako od zacrtanog cilja.
- pjevati kao slavuj: ‘lijepo pjevati’ (Mahmutović, 2012: 149): 1. *Pjevaš pjesme? – upitao je, odustavši. – Kome? I zašto? – Sebi. Nizašto. – Kao slavuj? – Zar treba drukčije?* (TMS, 142) 2. *Zar i ti, pjesniče, koji pjevaš samo za sebe, kao slavuj?* (TMS, 202) Često možemo biti svjedoci učestalosti ovog frazema. Ishod mu je uvijek pozitivan.
- šištatiti kao gusak: ‘biti ljut’: *Svašta se desilo. Pošalji nekud svoje pomoćnike, šištim kao gusak.* (TMS, 127) Guska je jedna od domaćih životinja koja je poznata po svom tipičnom načinu kretanja, koji je motivirao nekoliko frazema koji označuju hodanje gegajući se i hodanje u koloni. Međutim, čovjek je guski pridao i obilježja koja nisu opravdana. Naime, ona se smatra glupom, nesposobnom i naivnom životinjom, a zapravo je vrlo inteligentna (Vidović Bolt, 2011: 21).
- proljetati kao (ljuti nevidljivi) bumbari: ‘brzo proljetati’: *Kuršumi su zviždali ispred moga nosa, proljećući kao ljuti nevidljivi bumbari...* (TMS, 121) Bumbari su iz roda kukaca, koji nas često nerviraju zbog svog glasnog zujanja. Također imaju i osobinu veoma brzog proljetanja, pa ih nekada čak fizički i ne primijetimo, ali osjetimo njihovo zujanje i po tome zaključimo da su, zapravo, tu.
- otvarati usta kao riba izvađena iz vode: ‘boriti se za dah’: *Sad sam počeo da hvatam vazduh i da otvaram usta kao riba izvađena iz vode.* (TMS, 112) Riba su vodene životinje, stoga su spretne i okretne u vodi, pa smo samim time mogli doći do značenja za naredni frazem. Ladan (2006: 349), navodi kako u svijetu postoji nešto manje od 20.000 vrsta, od sitnih, malih riba pa sve do ogromnih i krupnih, a razlika u njihovoj veličini očituje se i u jeziku, gdje je dobila preneseno značenje. Nadalje, zbog toga što je uglavnom bezglasna, javlja se kao simbol šutljivosti.

- živjeti kao riba u ribnjaku: ‘živjeti potpuno zaštićeno’ (Mahmutović, 2012: 141):... *i nije ni krio tu ljubav, nije mogao, mladić živi kao riba u ribnjaku, razmažen, presit, ne znajući šta je ružno...* (TMS, 211) Ovaj frazem ćemo čuti kada se neko dobro snalazi u datoj situaciji, odnosno kada je u svojoj zoni komfora.
- odvesti/*koga/ko/kao* ovcu: ‘odvesti /*koga/* protiv njegove volje, voditi na silu’ (Mahmutović, 2012: 119): *Onu dvojicu, odvedoše ko ovce što li ne pobjegoše, bogo moj...* (TMS, 124) Za ovce je karakteristično to što se kreću u stadu. Rijetko kad možemo vidjeti jednu ovcu da sama hoda. Jedino su izuzeci kada se izgubi ili ne snađe u datoj situaciji pa shodno tome ostane sama. Možda neke ovce i nisu uvijek voljne za data dešavanja, ali idu čak i protiv svoje volje kako ne bi narušile status ostalih.
- izgledati kao majmun: ‘djelovati hiperaktivno, uznemireno, neozbiljno, nestalno’ (Mahmutović, 2012: 99): ... *izgledaću među tim spomenicima kao majmun, lažno ću se osmjehivati i iskreno strahovati...* (TMS, 54) Veoma slikovit primjer. Rekla bih da ima kako pozitivno, tako i negativno značenje. Pozitivno u smislu ‘oponašati /*koga/* ili /*što/* kao majmun’, npr. spretan kao majmun. Negativno značenje se skoro uvijek poistovjećuje sa majmunom, a to je glup kao majmun u značenju ‘jako glup’.
- ići kao žaba na zmiju: ‘nesigurno se kretati’: *Zastao sam, pa produžio, i tako se smeo, da sam išao kao žaba na zmiju.* (TMS, 148) Još jedan od onih frazema u kojih je nelogična i nerealna osnova žaba – zmija. Zmija je u ovom slučaju dominantnija vrsta od same žabe.
- uvijati se kao crv: ‘jako se mučiti’ (Mahmutović, 2012: 27): *Kako bi se uvijao kao crv, da povuče riječ!* (TMS, 157) Frazemi koji u sebi sadržavaju imenicu crv mogu imati kako pozitivno, tako i negativno mišljenje. U ovom slučaju ishod je negativan sa značenjem ‘mučenja, težine’. Dok sa druge strane imamo frazem raditi kao crv, koji ima veoma pozitivan ishod sa značenjem ‘vrlo marljivo i ustrajno raditi’.
- izranjati kao (vodeni) bik: ‘jako, vrlo snažno se pojavljivati’ (Mahmutović, 2012: 18): *A bol se javljao ponovo, izranjao kao vodeni bik iz crne rijeke sjećanja.* (TMS, 216) Bik je domaća životinja s kojom čovjek živi od davnina. Njegova su najistaknutija obilježja fizička snaga i zdravlje, a čovjek mu je pridao i bijes, iritiranost i razjarenost. Nadalje, sa bikom je povezan i gotovanski način života jer je on rasplodna životinja od koje se ne očekuje da bude tegleća marva (Fink-Arsovski, 2002: 51). Dakle, možemo zaključiti da

se osoba ili data situacija uspoređuje s bikom kada je snažna, otporna, jaka, ali i uzrujana, potištena, kao što možemo uvidjeti iz datog primjera.

- zavijati kao pas: ‘jaukati’: *Zavijao je kao pas, zbog nekog užasa koji je samo on znao...* (TMS, 234) Pas, kao i sve varijante ove lekseme, kako navodi Vidović Bolt (2011: 73), smatra se čovjekovim najboljim prijateljem, kojega odlikuje izrazita vjernost gospodaru. Međutim, on najčešće nosi negativne konotacije, koje možemo vidjeti u ovom, ali i sljedećem primjeru. Naime, pas se doživljava kao životinja koja je uvijek gladna i žedna, on je umoran, iscrpljen od napornog rada, a njegov život je težak, bijedan i samotnjački. Nadalje, psu se pripisuje ružnoća, mršavost, lijenost, drskost, nepristojnost, nervoza, lažljivost, ljubomora i zavist. On je simbol sputanosti, ali i slobode, a u zoonimskim frazemama s ovom komponentom opisuje se i čovjekovo nedolično ponašanje i nekorektan odnos prema drugima, navodi Vidović Bolt.
- odbaciti kao pseto: ‘bezobzirno (bez okolišanja) napustiti, odbaciti /koga/’: *samo da ne jedem sebi utrobu što su me svi odbacili kao pseto!* (TMS, 306) U ovom primjeru imamo varijantni oblik lekseme *pas*.
- potopiti kao mačiće: ‘ukloniti, odstraniti, eliminirati’: *Šehaga ih je potopio kao mačiće...* (TMS, 324) Kada želimo opravdati neuspješni pokušaj /nečega/, često znamo posegnuti za poslovicom prvi se mačići u vodu bacaju.
- prebiti kao mačku: ‘jako isprebijati /koga/’ (Mahmutović, 2012: 97): *Kad su im kola pošla nizbrdo, Grci su počeli varati, on ih opomenuo a oni bezobrazno nastavili, te ti on skoči, prebije ih kao mačke...* (TMS, 356) Mačka i sve njene varijante, kako navodi Ladan, (2006: 399), oličenje je brzine, spretnosti i snalažljivosti, no, ona je također simbol iscrpljenosti, sporosti, bezvoljnosti, pohlepe i nezasitnosti, ali i zadovoljstva. Opće je poznat njezin odnos s miševima, kojima se hrani, i glasanje, posebice za vrijeme parenja, a i trajanje nošenja mačića (oko 55 dana). Kada se dogodi žestoka tuča, kažemo da su se isprebijali kao mačke. Također možemo čuti da je neko nekog prebio kao vola u kupusu, ali i na mrtvo ime.
- poslužiti kao kurban⁸: ‘biti žrtvovan’ (Mahmutović, 2012: 87): *Poslužiću kao kurban, vidim ja to. Neko je rođen za sreću, neko za belaj. Ja sam ti kurban.* (TMS, 311) Kurban

⁸ (Kurban) (ar.) – 1. bravče ili goveče koje muslimani kolju na Kurban-bajram; 2. žrtva (Škaljić, 1979, 426).

je žrtva koja se kolje na Kurban-bajram po propisima islama. U ovom primjeru frazem ima upravo to značenje, ali i značenje ‘samosažaljenja’.

- čuvati kao hamajliju⁹: ‘brižno čuvati /što/ (izuzetno vrijedno, dragocjeno)’ (Mahmutović, 2012: 60): *Biće najljući neprijatelj protiv sebe bivšeg, i čuvaće, kao hamajliju, ogrubjelu sliku svoga nekadašnjeg zanosa.* (TMS, 147) Ovo značenje možemo izraziti i frazom čuvati kao oko u glavi/zjenicu oka, ali i frazemama čuvati kao kap vode na dlanu, čuvati kao svetinju. Nešto što nam jako znači, što nam je izuzetno dragocjeno.
- nositi kao bajrak¹⁰: ‘stoički, ponosno nositi’: *A bez tog straha, koji nosi nad sobom kao bajrak, što lebdi oko njega kao oblak, bez tog mača što sasijeca ljudima hrabrost...* (TMS, 179) Bajrak je zastava koju nosi određeni čovjek ponosno, stoički, uzdignute glave. Konkretno, u ovom primjeru ishod je negativan, jer je ta zastava, ustvari, strah koji stoji iznad njega i prati ga u stopu.
- lebdjeti kao oblak¹¹: ‘biti u zanosu’. Radi se o frazemu iz prethodnog primjera, odnosno strahu koji lebdi iznad njega kao oblak. Također, veoma često možemo čuti i frazem biti u oblacima sa značenjem ‘zanositi se iluzijama i nerealnim planovima, sanjariti, nemati dovoljno smisla za realnost’.
- dolaziti kao (slučajni) prolaznik: ‘dolaziti iznenada, neočekivano, nenajavljeno, bez povoda’: *Ovo smijem, zaista nije opasno, dolazim kao slučajni prolaznik, izmamio me prvi snijeg...* (TMS, 269) Ovaj frazem se veoma često upotrebljava i, generalno, ljudi nisu svjesni koliko u jednom danu izgovore poredbenih frazema. Može nam u život ući neko iznenada, neplanirano, neočekivano pa ćemo upravo za njega iskoristiti ovaj frazem.
- rvati se¹² s bolom kao s đavolom: ‘voditi borbu bez prestanka, intenzivno’: *Koliko je strašnih noći, koliko divljih borbi zapamtila ova soba, kad se rvao sa svojim bolom kao s*

⁹ (Hamajlija) (ar.) 1. zapis zavijen u platno ili u kožu, obično u obliku trokuta, koji se nosi uza se privezan na mišiću ruke, obješen o vratu ispod odijela ili prišiven na odjeću; amulet, talisman. Mjesto zapisa može biti zavijena i neka druga stvarčica koja, po narodnom vjerovanju, štiti od uroka, bolesti i drugih nezgoda; 2. mala knjižica sa izrekama iz Kur'ana i molitvama na arapskom jeziku, koja se obično nosi u kožnatoj ili platnenoj kesici, ili u limenoj kutiji. Ponekad se i sama kesica ili kutija zove hamajlija (Škaljić, 1979, 307).

¹⁰ (Bajrak/barjak) (tur.) – 1. zastava; 2. odred vojske ili odred u kakvoj povorci koji nosi svoju zastavu (Škaljić, 1979, 113).

¹¹V. frazemu nositi kao bajrak (kako je realiziran primjer u tekstu).

¹²Danas je uobičajenije reći *hrvati se*.

đavolom... (TMS, 216) Umjesto glagola *hrvati se* vrlo je moguće bilo staviti i glagol *boriti se*, no, namjenski je upotrijebljen upravo ovaj glagol zbog svoje jačine i dominantnosti.

- zabosti u srce kao nož: ‘pogoditi u suštinu’: *Zaprepastila me ta misao, zabola mi se u srce kao nož...* (TMS, 273) Konkretno, ovaj primjer frazema ima negativno značenje ‘nanijeti veliku bol, uvredu i sl’. Ta misao mu je, u suštini, nanijela veliku bol i ostavila neizbrisiv trag na njega.
- stvoriti kao divljak kumira: ‘stvoriti, napraviti nešto što toliko poštujemo, kao jednu vrstu božanstva, zaštite’: *Stvorio sam je kao divljak svog kumira, da mu stoji iznad pećinske vatre...* (TMS, 155) Za ovim frazedom ćemo posegnuti u situaciji kada nam određena osoba toliko znači da je poštujemo do obožavanja. Svjedoci smo danas sve češće upotrebe iskaza: ja /*određenu stvar*/ obožavam.
- gledati kao bolesnika: ‘gledati sažaljivo /*koga*’ (Mahmutović, 2012: 20): *Doručkovao sam, nisam znao šta jedem, Tijana me gledala kao bolesnika, kiselim osmijehom krijući svoju zabrinutost.* (TMS, 188) Veoma često se sažalimo na nekog pa ga gledamo upravo ovako, kao bolesnika. Danas je možda bolje reći da iskazujemo empatiju prema određenoj osobi.
- pobjeći kao utvara: ‘brzo pobjeći, iščeznuti odjednom’ (Mahmutović, 2012: 169): ... *satima bi sjedio sam i zamišljao svoj grad, korak po korak, kuću po kuću, bojeći se da mu slika ne pobjegne, kao utvara.* (TMS, 35) Utvara ili avet/priviđenje/fikcija je leksema koja nema veze sa realnim svijetom. Ona je naš plod mašte. Odjednom je tu i osjetimo je, dok to shvatimo, ona je već iščezla. Nestala.
- gledati kao majka: ‘gledati brižno, požrtvovano, pažljivo’ (Mahmutović, 2012: 98): ... *hadži Omer se smijao: smrt uzme, oni odmah namire, i gledala nas, gledala, neprestano, i tužno i veselo, kao majka.* (TMS, 33) Samo majčino oko je u stanju gledati svoje dijete bez ijedne mrlje i trunke negativnosti. Ona jedina gleda iskreno, brižno, požrtvovano. Čuvajmo taj pogled. Neka nas štiti kao hamajlija i ne dajmo ga zaboravu. Nikada.
- blistati kao mlada na vjenčanju: ‘jako lijepo izgledati, biti naročito raspoložen, zadovoljan, sretan’ (Mahmutović, 2012: 104): *Zato je blistao kao mlada na vjenčanju.* (TMS, 193) Veoma slikovit primjer. Osoba koja plijeni izgledom, srećom, ljubavlju, raspoloženjem je upravo primjer ovog frazema.

- slušati kao mesiju¹³: ‘slušati pažljivo, slušati oduševljeno /koga/’ (Mahmutović, 2012: 102) : ... *bio je ubjedljiv jer nije morao da bude obazriv, i ljudi su ga slušali kao mesiju, tražili su da govori češće...* (TMS, 199) Mesija je onaj koji je predodređen da obavi kakvu veliku zadaću, ulogu, značajnu misiju. Konkretno u ovom primjeru “... ljudi su ga slušali pomno, pažljivo, ne trepući...”.
- ponavljati kao molitvu¹⁴: ‘ponavljati /šta/ sa strahopoštovanjem’: *Ljudi su zapamtili njegove riječi, i sad će ih prepričavati, ponavljajući ih kao molitvu...* (TMS, 200) Molitva se po islamskom vjerovanju obavlja pet puta u toku dana. Njen značaj u životu vjernika reflektira se u značenju ponavljanja /čega/ sa strahopoštovanjem.
- bitisati kao drvo: ‘živjeti uzalud’ (Mahmutović, 2012: 39): *A želi da nešto ostavi iza sebe, da nešto stvori, da ne bi samo bitisao, kao drvo.* (TMS, 259) Ovaj frazem u datom kontekstu ima negativnu konotaciju. Osoba koja nema cilja, volje, živi uzalud. Od danas do sutra.
- smijati se kao lud: ‘smijati se nekontrolirano, neprestano’ (Mahmutović, 2012: 93): *Pjevo grize usne, prevrće očima, nije mu toliko krivo što je izgubio, već što će se čuti, a ja se počnem smijati kao lud.* (TMS, 209) Kada nas “uhvati” (intenzivni) smijeh, često posegnemo upravo za ovom frazom. Veoma upotrebljiv frazem u svakodnevnom životu.
- sijati kao kandilji¹⁵: ‘blistati, sijati od sreće, zadovoljstva, pozitivnih osjećaja’: *I njemu i njoj oči su sijale kao kandilji.* (TMS, 223) Kandilji imaju višestruku simboliku – od same ljepote i jačine svjetala na džamijskoj munari do sreće koju izazivaju u srcima postača. Također, kandilji se vežu i za ‘označavanje kraja posta’, odnosno trenutka kada nam je dozvoljeno konzumiranje jela i pića.

¹³ Spasilac, oslobodilac, izbavitelj, onaj koji ima veliku i važnu misiju, zadatak, ulogu od velikog značaja (<https://jezikoslovac.com/word/oe8>, stranici pristupljeno 10. 6. 2021).

¹⁴Riječi kojima se čovjek obraća višem biću (<https://jezikoslovac.com/word/oe8>, stranici pristupljeno 10. 6. 2021).

¹⁵(Kandilj) (tur.) – staklena posudica sa uljem u kojem je zamočen fitilj koji gori; kandilo; uljana svjetiljka, fenerčić ili električna žarulja na šerefetu minareta. Kandilji se na minaretu pale prilikom muslimanskih praznika (Škaljić, 1979, 391).

- poslušati kao djeca hodžu¹⁶: ‘bespogovorno poslušati’: ... *a obojica da se gube i da nikad više u životu ne zavire ovamo, i bogami, uvukoše vratove, poslušашe ga kao djeca hodžu...* (TMS, 228) U ovom primjeru frazema ne dovodi u pitanje da li ili, pak, ne poslušati osobu koja nam je islamski učitelj, predavač, autoritet. To se podrazumijeva i bespogovorno se tome pristupa. Kao što bi bilo lijepo da se na isti način postupa i sa učiteljem/nastavnikom, fakultetskim profesorom, generalno, starijom osobom od sebe koja nam se obraća.
- skupiti ko/kao oskoruša: ‘stegnuti se’: ... *Osman samo izdrelji oči, strah te u njih pogledati kad planu, srce ti se skupi ko oskoruša...* (TMS, 228) Oskoruša je vrsta drveta, koje najviše sličići krušci. Glagol *skoriti se* može opisivati plod oskoruše, koji kad sagnjije (umedi se) ima tvrdu potkožicu ispod koje se nalazi mehki plod.
- mrziti se kao (bijesne) kučke: ‘biti nezadovoljan, pretvarati se zarad višeg cilja’: *Sve sam ih stavio da sjede zajedno. A znam, mrze se i grizu kao bijesne kučke.* (TMS, 242) Ovaj i naredni primjer možemo zajedno prokomentirati. Razlika je samo u glagolima *mrziti se* i *gristi se*. Prvi frazem se odnosi na osobe koje se ne podnose, ali istrpjet će da budu skupa zarad višeg cilja. Dok to ne bih rekla za drugi. U drugom frazemu može doći čak i do fizičkog napada.
- gristi se kao (bijesne) kučke¹⁷: kao i prethodno značenje, samo intenzivnijeg karaktera.
- štitići kao zid: ‘spriječiti vanjski utjecaj na već postojećići režim’: *A mladić je teško pogriješio, prekršivši njihov zakon ćutanja, koji ih štitići kao zid, koji je njihova tvrđava.* (TMS, 273) Zid u konkretnom primjeru frazema ima značenje ‘ogradići se od vanjskog utjecaja, prekinuti vezu s vanjskim svijetom’.
- primiti kao sudbinu: ‘primiti zdravo za gotovo, bez ikakvih preispitivanja’: *Primio je to kao sudbinu, kao kaznu za mnoge grijehē, mada je ispaštanje preteško.* (TMS, 327) Ovaj primjer frazema možemo često ćuti u svakodnevnoj komunikaciji. Primiti kao sudbinu, odnosno primiti nešto zdravo za gotovo, bez dodatnog razmišljanja i oklijevanja.
- poslužiti kao (ćoravi) glasnik: ‘znati istinu, ćinjenice, ali se pretvarati da se ništa ne zna’: *Rekao bi kadiji da nisi ništa znao, i da si im poslužioći kao ćoravi glasnik.* (TMS, 331)

¹⁶(Hodža) (pers.) – muslimanski sveštenik; vjeroućitelj; profesor u medresi. Kao titula dodaje se uvijek iza imena (Škaljić, 1979, 332).

¹⁷V. frazemu mrziti se kao (bijesne) kučke (kako je realiziran primjer u tekstu).

Veoma zanimljiv i slikovit primjer. Iako znamo istinu, činjenice, pa i krajnji ishod, uporno se pretvaramo da nemamo pojma ni o čemu.

- izgledati (dugo) kao bolest: ‘jako dugo, neočekivano dugo’ (Mahmutović, 2012: 21): *Meni je izgledalo dugo, kao bolest.* (TMS, 357) Samo osoba koja je bolesna zna, ustvari, koliko su duge noći preležane u krevetu. Nikad zora da osvane. Ili, sa druge strane, kada trpimo neku bol, npr. bol zuba, shvatimo kako nam vrijeme sporo teče do odlaska stomatologu.
- pogoditi kao prstom u balegu¹⁸: ‘pogoditi suštinu /čega/’: *Mnogo ti on zna, pogodio je kao prstom u balegu!* (TMS, 335) Također, identično značenje ovog frazema se može manifestovati i kroz frazem pogoditi u živac (u srce). Značenje je ‘pogoditi u srž /čega/’.
- osjećati se kao gubav: ‘osjećati se odbačeno, suvišno’ (Mahmutović, 2012: 57): *A eto, prisiljen sam da presudim, i osjećam se kao gubav. Kriv i pred sobom i pred drugima.* (TMS, 336) Veoma slikovit primjer. Posebno je zastupljen i dolazi do izražaja kod djece. Kada nas neko bez posebnog razloga odbaci, bilo direktno ili ne, upotrijebit ćemo upravo ovaj frazem.
- sijevnuti kao munja: ‘doći iznenada, dogoditi se brzo, odjedanput, neočekivano’ (Mahmutović, 2012: 109): *A onda me ledeni znoj oblio zbog misli što mi je kao munja sijevnula u glavi.* (TMS, 363) Jedna od odlika munje jeste i ta što nikad ne znamo kad će se dogoditi i nemamo nikakav utjecaj na nju. Tako je i sa pojedinim osobama. Pojave se tek tako, odjedanput, iznenada.
- gorjeti kao glavnja¹⁹: ‘imati povišenu temperature, veoma gorjeti’: *... nisam mislio ništa, gorio sam kao glavnja, tijelo se rapinjalo od navale bolesnih slika i glasova...* (TMS, 366) Glavnja je, ustvari, cjepanica koja na određenoj temperature izgori i pretvori se u pepeo. Za osobu koja veoma gori, odnosno ima povišenu tjelesnu temperaturu, upotrijebit ćemo upravo ovaj poredbeni frazem.

¹⁸ Podloga od gipsa, tutkala itd. za premazivanje platna, daske ili zida na kojoj slika ikonopisac (<https://jezikoslovac.com/word/oe8>, stranici pristupljeno 10. 6. 2021).

¹⁹ Jača grana ili komad drveta koji gori; cjepanica (<https://jezikoslovac.com/word/oe8>, stranici pristupljeno 10. 6. 2021).

Najupečatljivija značenja iz prethodno analiziranog glagolskog tipa frazema jeste upravo – doći iznenada, odjedanput, neočekivano, koja možemo vidjeti iz sljedećih poredbenih frazema:

1. izbiti kao bolest
2. javljati se kao ponornica
3. dolaziti kao slučajni prolaznik
4. sijevnuti kao munja

PRIDJEVSKI TIP

Ovaj tip je drugi po brojnosti primjera poredbenih frazema. Njih (25) pripada ovom poglavlju. Tu su i najfrekventniji primjeri frazema koje možemo čuti u svakodnevnom govoru, poput: lijep kao (izvrnut) džep, moker kao sudopera i dr.

- širok kao more: ‘bez granice’: *Možda zbog hoćinskih baruština, ili zbog mutnog Dnjestra, širokog kao more.* (TMS, 20) Ovaj frazem nam pokušava dati do znanja da neku površinu kojoj ne možemo odrediti veličinu upravo na ovakav način opišemo. Dakle, nešto bezgranično, veliko prostranstvo /nečega/.
- nabijen kao nadjev: ‘krupne, stamene građe’: *Domaćin, hadži Duhotina, nizak, velikog trbuha, nabijen kao nadjev, dočeka nas je...* (TMS, 55) Nadjev nam služi da jelo obogatimo, odnosno, dodamo određene sitnice i na taj način privučemo onoga ko će ga jesti. Kada je u pitanju preneseno značenje i konkretno ovaj primjer, imamo osobu koja je krupnije građe od prosječne.
- čist kao suza: ‘jasan’ (Mahmutović, 2012: 156): *... i ispadne nešto kao rakija, jača ili slabija, a sve čisto kao suza.* (TMS, 73) Ovaj frazem možemo upotrijebiti za više prilika: ‘kada je neki predmet sasvim čist, bez “packe” na sebi’; ‘kada neko jasno, konkretno, koncizno i nedvosmisleno govori’; ‘kada je neko bez mrlje u svom životu’.

- čist kao zametak²⁰: ‘potpuno čist’: ... *ne znajući ništa ni o čemu, čisti kao zametak.* (TMS, 263) I u ovom frazemu imamo pridjev *čist*. No, ipak je značenje intenzivnije od prethodnog primjera. Bez primjesa negativnog.
- sitna kao igračka: ‘veoma sitne građe’: *A ona se pribila uz mene, kao uplašeno kuće uz kujine sise, i krije lice od života, od straha, sitna kao igračka, nečujna, kao san.* (TMS, 89) Veoma slikovit primjer. U ovom frazemu imamo opozit frazema nabijen kao nadjev, koji ima značenje: ‘krupnija građa od prosječne’. Dakle, značenje ovog frazema jeste upravo suprotno: ‘sitnija građa od prosječne’.
- nečujna kao san: ‘zamišljena, prigušena’: *A ona se pribila uz mene, kao uplašeno kuće uz kujine sise, i krije lice od života, od straha, sitna kao igračka, nečujna, kao san.* (TMS, 89) Veoma zanimljiv primjer. Ovaj frazem ćemo upotrijebiti kada želimo biti pored nekoga i doslovno šutjeti. Riječ ne progovoriti. Nekada nam je i to prijeko potrebno.
- lijep kao izvnut džep: ‘iron. ružan’: *Lijep sam, kao izvnut džep.* (TMS, 95) Kada osobu ne želimo povrijediti na račun fizičkog izgleda, posegnut ćemo upravo za ovim frazemom. Ovaj i sljedeći primjer su također frekventniji primjeri poredbenih frazema, kakve možemo vrlo često čuti u društvu.
- mokar kao sudopera: ‘pokisao’: *Mahmut me sačekao na sokaku, mokar kao sudopera.* (TMS, 158) Sudopera je krpa za pranje suđa. Ovo je veoma slikovit primjer, koji nas asocira na iskustva iz svakodnevnog života (pranje suđa).
- klimav kao trula taraba²¹: ‘na izmaku snage’: ... *i evo, sipljivi pobjednik, na kraju snaga, jedva vukući zgrčenu nogu, ponosno je ušao u kasabu, klimav kao trula taraba...* (TMS, 168) Taraba je, ustvari, drvena ograda koja se nalazi oko dvorišta. No, sami pridjev *trula* nam precizira da je to ograda koja je na izmaku snage. Vjetar kad bi jače puhnuo, srušio bi ju. Dala je ono za šta je namijenjena i vrijeme je za drugu, stabilniju.
- dalek kao nebeska zvijezda: ‘veoma dalek, nemoguće dalek’: *Biću radije ludi čovjek, koji misli o nečemu što ga se ne tiče, što ne može popraviti, i što je od njega daleko kao nebeska zvijezda.* (TMS, 190) Ovaj frazem ćemo upotrijebiti u situaciji kada nam je nešto nemoguće, predaleko od svih naših mogućnosti i htijenja.

²⁰Organizam na početnom stepenu razvoja nakon oplodnje(<https://jezikoslovac.com/word/oe8>, stranici pristupljeno 10. 6. 2021).

²¹ (Taraba) (pers.) – ograda od dasaka (Škaljić, 1979, 600).

- žut kao limun: ‘jako žut, blijed, bolestan’ (Mahmutović, 2012: 90): *Sve mi je to ispričao Mahmut Neretljak, koji je cijelu noć pio s Osmanom, i njegovim društvom, odspavao ujutro sat-dva i odmah izletio iz kuće, žut kao limun...* (TMS, 226) Ovaj frazem možemo upotrijebiti u situaciji kada osoba nosi neku stvar na sebi koja je izrazito žute boje; no, konkretno, ovaj frazem nam odgovara za situaciju kada je neko žut u licu, bolestan, iznemogao.
- težak kao topuz²²: ‘veoma težak’ (Mahmutović, 2012: 164): *... Osman priđe drugom, išaketa i njega, a kako ga koji put udari, a njemu glava poleti, i odletjela bi da nije vezana za vrat, pa se vrati na drugu stranu, pola metra se odvoji, pa se opet nekako namjesti, šaka mu teška kao topuz...* (TMS, 228) Ovaj frazem možemo upotrijebiti kada je riječ o fizičkoj težini, kao što je u ovom primjeru realizovan. Dakle, šaka mu je veoma teška. Ali, sa druge strane, kada se radi o određenoj osobi, koja ima istančan mentalni sklop, u smislu previše izbirljiva, probirljiva, kada mora biti sve pod konac, također možemo upotrijebiti navedeni frazem.
- jak kao grad: ‘(sve)moćan, čvrst, otporan’: *Bez duga bi valija bio jak kao grad, ali lakši za sto kesa dukata...* (TMS, 243) Kada upotrebljavamo ovaj frazem, mislimo konkretno na otpornu, moćnu osobu.
- tačan kao sat: ‘apsolutno tačan’ (Mahmutović, 2012: 145): *On je vedri sotona, bez srca a blistavog uma, tačan i hladan kao sat. I bezdušan, kao sat.* (TMS, 277) Veoma upotrebljiv i učestao frazem za osobu koja ne kasni, koja je tačna kao sat. Na našim područjima ovaj frazem učestalije se koristi uz pridjev *švicarski*. U ovom frazemu su spomenuti i primjeri za naredna dva frazema.
- hladan kao sat²³: ‘biti hladnokrvan, ravnodušan’ Ovaj i naredna dva frazema su usko povezana na polju značenja. Sva tri imaju zajedničku osobinu bezosjećajnosti. S tim što bih za treći, odnosno frazem hladan kao led, rekla da je najdominantniji.
- bezdušan kao sat²⁴: ‘biti okrutan, bez osjećaja’

²² (Topuz) (ar.) – buzdovan: u početku drveni štap sa kvrgom na jednom kraju, kasnije kugla od gvožđa sa drvenim ili gvozdenim drškom (Škaljić, 1979, 620).

²³V. frazemu tačan kao sat (kako je realiziran primjer u tekstu).

²⁴Ibid.

- hladan kao led: ‘sasvim hladan, bezosjećajan, proračunat’ (Mahmutović, 2012: 90): ... *njegovo kameno lice se zgrčilo, a ruka u mojoj ostala nepomična i hladna kao led.* (TMS, 280) *Oni podržavaju svaku vlast, oni i jesu vlast, oni siju strah, bez milosti, bez ikakvog obzira, hladni kao led, oštri kao nož, kao psi vjerni svakoj državi, kao kurve nevjerni svakom pojedincu, najmanje ljudi od svih ljudi.* (TMS, 324) U ovim frazemima su spomenuti i primjeri za naredna četiri frazema.
- nepomičan kao led²⁵: ‘nepokretan, beživotan’ Ovaj frazem bismo mogli upotrijebiti za osobu koja tapka u mjestu, bez nekog značajnog pomaka i napretka.
- oštar kao nož²⁶: ‘direktan, strog, opasan, beskompromisan /ob. o osobi/’ (Mahmutović, 2012: 114) Veoma slikovit primjer. Također možemo čuti da se često upotrebljava i frazem oštar kao britva, sa intenzivnijim značenjem.
- vjeran kao pas²⁷: ‘jako odan i vjeran, privržen’ (Mahmutović, 2012: 124) Ko god ima psa, za kućnog ljubimca, znat će apsolutno šta, zapravo, znači ovaj frazem. Samo psi mogu biti tako vjerni i iskreni!
- nevjeran kao kurva²⁸: ‘sklon prevari i lažima’ Ovaj frazem vrijedi za osobu koja je sklona varanju i lažima, sklona podvali. Jednostavno, osoba bez karaktera.
- zdrav kao ždrijebe: ‘sasvim zdrav, koji pršti od zdravlja’ (Mahmutović, 2012: 185): *Nije bolovao, bio je zdrav kao ždrijebe...* (TMS, 272) Na našim područjima, pored ovog frazema, često ćemo čuti i frazem: zdrav kao dren, zdrav kao riba, sa istim značenjima kao i spomenuti frazem.
- čestit kao (divlji) vepar²⁹: ‘nagonski čestit, bez proračunatosti’: *Avdaga je od njih najgluplji i najpošteniji. Čestit je kao divlji vepar, napada ne misleći zlo.* (TMS, 304) Značenje ovog frazema, naizgled, djeluje veoma pozitivno. No, kad prodremo malo dublje u sami primjer, vidjet ćemo da je na koncu ishod negativan. On ipak napada, a napad nikada ne može biti opravdan.

²⁵V. frazemu hladan kao led (kako je realiziran primjer u tekstu).

²⁶Ibid.

²⁷Ibid.

²⁸Ibid.

²⁹Mužjak divlje svinje (<https://jezikoslovac.com/word/oe8>, stranici pristupljeno 10. 6. 2021).

- neposredan kao dijete: ‘sasvim neposredan i otvoren’ (Mahmutović, 2012: 37): *Mahmut je izgledao surov, a nije. Neposredan je kao dijete, gotovo je igrao od sreće...* (TMS, 340) Samo će dijete bez kalkulacije i direktno iznijeti svoje mišljenja, ma kakvo ono bilo. Veoma slikovit primjer frazema.
- čvrst kao zid: ‘jako čvrst, nesalomljiv, tvrd, snažan, pouzdan, postojan’ (Mahmutović, 2012: 181): *Allah voli one koji se bore u zbijenim redovima, čvrstim kao zid.* (TMS, 139) *Jesi li branilac vjere u redu čvrstom kao zid?* (TMS, 140) *I ovdje sam sam, i ovdje sam kriv, i ovdje razbijam zbijeni red, čvrst kao zid.* (TMS, 143) Ovaj frazem ne moramo nužno upotrijebiti kada mislimo na fizički izgled određene osobe. Prije bih ga mogli iskoristiti kada mislimo na mentalno jaku osobu, odlučnu, stabilnu, konkretno u ovom primjeru, nesalomljivu.

Frazemi navedeni u ovom poglavlju su, bez sumnje, jedni od najzastupljenijih frazema našeg govornog područja.

ZAMJENIČKI TIP

Ovaj tip je zanimljiv zbog toga što mu pripada samo jedan frazem, koji i nije toliko zastupljen u svakodnevnom govoru, a on glasi:

- iz mene ko/kao česma: ‘jako liti (o mokraći)’ (Mahmutović, 2012: 29): *Pa malo primirim kahvom i nanom, al kako na njega pomislim, samo mi se nešto uzburlja u crijevima, a iz mene ko česma.* (TMS, 310) Veoma zanimljiv primjer poredbenog frazema. Nije toliko zastupljen u govoru, ali je vrlo slikovit.

No, to i ne mora biti presudno za budućnost ovog frazema i njegovu upotrebu.

NULTI TIP

Prema mom mišljenju, ovo je jedan od najzanimljivijih tipova poredbenih frazema, a broji ukupno (9) primjera. Često ih možemo čuti u svakodnevnoj komunikaciji.

- kao na drvenim nogama: ‘ukočeno, oduzeto’ (Mahmutović, 2012: 113): *Otišao sam, kao na drvenim nogama...* (TMS, 331) Konkretno, u ovom primjeru drvene noge označavaju težinu, oduzetost, stanje u kojem jedva vučemo nogu za nogom.
- kao da je ustao iz mrtvih: ‘izgledati iscrpljeno, bolesno’ (Mahmutović, 2012: 107): *Ali mi je bilo drago što je neko od mojih, a zaista kao da je ustao iz mrtvih, došao da me posjeti...* (TMS, 35) Kada neko zaista izgleda loše, ispijeno, u stanju smo posegnuti upravo za ovim frazemom.
- kao da je kuće prošlo ulicom: ‘neprimjetno, beznačajno’: *Malo sam i žalio: zar baš tako, kao da je kuće prošlo ulicom!* (TMS, 79) Ovaj frazem nam govori o osobinama i značenjima kakva se pripisuju životinjama. Često imamo priliku čuti kada nas neko usporedi sa određenom vrstom životinje, bilo u pozitivnom ili negativnom smislu. U ovom primjeru značenje je ‘proći neprimijećeno’.
- kao da je pamet izgubio: ‘nerazumno postupanje’: *Govori samo o njemu, više se i ne stidi. Kao da je pamet izgubila.* (TMS, 115) Frazemi poput: biti kokošije pameti, biti plitke pameti, vrana mu popila pamet su frazemi koje često čujemo da se upotrebljavaju, a značenje se ne mijenja.
- ko/kao od šale: ‘lako, jednostavno, bez muke’ (Mahmutović, 2012: 159): *Ti nemaš zašto da se brineš, srce moje, rodićeš, akobogda, ko od šale, vidim to odmah.* (TMS, 255) Ovaj frazem obično upotrebljavamo za određeni posao koji nije toliko zahtjevan. Riješen bez pola muke.
- kao iz jednog jajeta rođen: ‘jako sličiti’ (Mahmutović, 2012: 65): *Halila Kovačevića sam odmah poznao, ličio je na Šehaginog momka, kao da su iz jednog jajeta rođeni.* (TMS, 319) Kada vidimo osobe da liče jedna drugoj, a nisu u srodstvu, često kažemo da su kao iz jednog jajeta rođene. Ovo značenje možemo izraziti i frazemom kao da si jabuku prepolovio.
- kao da je /koga/ voda odnijela: ‘nestati tiho i brzo, iznenada umrijeti’ (Mahmutović, 2012: 173): *Desilo se, kao da ga je voda odnijela, zagazio je malo dublje, i odnijelo*

- ga. (TMS, 277) Svjedoci smo i frazema kao da je nestao sa lica zemlje, dok je spomenuti frazem autorska “dorada”, ali se značenje ne mijenja.
- ko/kao lud: ‘koji je sasvim izvan sebe, energičan, brz’ (Mahmutović, 2012: 93): *Šehaga ko lud, htio je da bije momke, kako ga nisu vidjeli, kako nisu čuli kad je preskakao zid...* (TMS, 211) Za osobu koja je izvan sebe, izbezumljena, žestoka, upravo ćemo upotrijebiti ovaj frazem.
 - kao u snu: ‘mutno, nejasno, zbunjujuće’: ... *a onda se sve vraćalo u obične ljudske mjere, izokrenute ali prepoznatljive, kao u snu...*” (TMS, 366) Dosta je čest frazem kao kroz maglu, koji ima isto značenje. Nešto što ne možemo vidjeti sasvim jasno i čisto.

Također, ovo je skupina poredbenih frazema koja ima najviše varijanti i “dorada” kada je riječ o temi autorskih frazema.

ZAKLJUČAK

Iako se frazeologija kao znanost dosta kasno razvila, to ne znači da lingvisti nisu prije uočili frazeme, tj. semantički cjelovite izraze, već su ih, s obzirom da nisu znali kamo ih svrstati i kako ih nazvati, smatrali poslovicama ili uzrečicama (Fink-Arsovski 2002: 6).

Ovaj rad je očiti dokaz da, iako XX stoljeće, nije promijenilo suštinu frazema i onemogućilo da i danas upotrebljavamo iste frazeološke jedinice. Frazeologija u književnoumjetničkom stilu pokazala se vrlo zastupljenom i bez obzira kojem razdoblju književno djelo pripada, frazemi unutar njega prepoznatljivi su i danas, što je dokaz da se frazemi prenose s koljena na koljeno, iz društva u društvo.

U ovom radu, težište je bilo na poredbenim frazeološkim jedinicama, koje su zastupljene u književnoumjetničkom stilu. Iako je to samo jedan poseban strukturni tip frazeologije, ipak smo kroz primjere nastojali ukazati na njegovu važnost.

Spomenuli smo ukupno pet tipova frazema: imenički, glagolski, pridjevski, zamjениčki i nulti tip. Od ukupno analiziranih (118) frazema, možemo zaključiti da su najzastupljeniji glagolski tipovi frazema (80), zatim pridjevski (25), potom nulti (9), imenički (3) i, naposljetku, zamjениčki tip, koji broji samo jedan frazem.

Najveći broj frazema nalaze se među onima koji su motivirani poređenjem ljudi sa životinjskim svijetom, tzv. zoonimi. Njih čak (26) su motivirani određenom vrstom životinje, bilo da se radi o skupini glagolskog poredbenog tipa, imeničkog, pridjevskog, zamjениčkog ili pak nultog tipa.

Također su zastupljeni i somatski frazemi, odnosno oni frazemi koji su motivirani određenim dijelom tijela. Neki od njih su: oči kao fildžani, usne (nabubrale) kao u djeteta, (uzbuđen) mozak kao (usplahirena) životinja i sl. Ono što možemo primijetiti jeste činjenica da sva tri frazema potječu iz jednog tipa frazema, a to je imenički tip. Ne možemo reći da ih nema i u drugim tipovima, ali nisu toliko zastupljeni kao u spomenutom tipu.

U analiziranom korpusu nismo mogli ni zanemariti činjenicu da je bilo frazema u kojih je značenje isto. To je najupečatljivije bilo u glagolskom tipu frazema. Isto je značenje –‘doći iznenada, odjedanput, neočekivano’ – za više različitih frazema IZBITI KAO BOLEST,

JAVLJATI SE KAO PONORNICA, DOLAZITI KAO SLUČAJNI PROLAZNIK I SIJEVNUTI KAO MUNJA.

Autorski frazemi čine da ovaj rad bude poseban jer smo analizirali upravo frazeološke jedinice koje su unikatne i nisu tako često u upotrebi. Veoma je bitno napomenuti i to, da pored preuzimanja ideja i osnovnog sadržaja iz narodne frazeologije, ima primjera da pisac, nezavisno od narodnog frazeološkog izraza, sam stvara frazeme. U analiziranom korpusu je velik broj takvih frazema, kao naprimjer: nasmiješiti se kao (izliječeni) pijanac (TMS, 45), ohladiti se kao žeravica (TMS, 297), (uzbuđen) mozak kao (usplahirena) životinja (TMS, 191), pogoditi kao prstom u balegu (TMS, 335), i sl.

Djelo *Tvrđava* od velike je važnosti u bosanskohercegovačkoj kulturi. S jezičke tačke gledišta, u njemu je zabilježen ogroman broj frazeoloških izraza, koje možemo čuti i danas, i naravno, čuvati od zaborava, prenoseći ih s koljena na koljeno budućim naraštajima.

U komunikaciji, upotrebom frazeoloških izraza, naš stav će biti ekspresivniji, upečatljiviji i persuasivniji!

Na kraju, treba idalje istraživati frazeološko blago našeg jezika kako u književnoumjetničkom stilu tako i u ostalim funkcionalnim stilovima.

IZVORI

- Selimović, M. (1990). *Tvrđava*. Oslobođenje – Public, Sarajevo.
- Halilović, S., Palić, I., Šehović, A. (2010). *Rječnik bosanskog jezika*. Filozofski fakultet, Sarajevo.
- Mahmutović, A. (2012). *KAO FRAZEOLŠKI RJEČNIK (Rječnik frazema sa poredbenom česticom "kao")*. Sarajevo – Zagreb.
- Matešić, J. (1982). *Frazeološki rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*. Školska knjiga, Zagreb.
- Menac, A., Fink-Arsovski, Ž., Venturin, R. (2014). *Hrvatski frazeološki rječnik*. Ljevak, Zagreb.
- Škaljić, Abdulah (1979). *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Svjetlost, Sarajevo.

INTERNETSKI IZVORI

- Hrvatski jezični portal, dostupno na: <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (stranici pristupljeno 19. 3. 2021)
- O stilističkoj obojenosti hrvatskih frazema s historizmom ili arhaizmom kao sastavnicom, dostupno na: <https://stilstika.org/barcot> (stranici pristupljeno 19. 3. 2021)
- Rječnik – prevoditelj, dostupno na: <https://jezikoslovac.com/word/oe8> (stranici pristupljeno 10. 6. 2021)

LITERATURA

- Fink-Arsovski, Ž. (2002). *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. FF press, Zagreb.
- Fink-Arsovski, Ž., Hrnjak, A. (2007). *Slavenska frazeologija i pragmatika*. Knjigra, Zagreb.
- Halilović, S. (2018). *Pravopis bosanskog jezika*. Slavistički komitet, Sarajevo.
- Halilović, S., Tanović, I., Šehović, A. (2009). *Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik*. Slavistički komitet, Sarajevo.
- Jahić, Dž., Halilović, S., Palić, I. (2000). *Gramatika bosanskoga jezika*. Dom štampe, Zenica.
- Katnić-Bakaršić, M. (1996). *Gradacija (Od figure do jezičke kategorije)*. Međunarodni centar za mir, Sarajevo.
- Katnić-Bakaršić, M. (2001). *Stilistika*. Ljiljan, Sarajevo.
- Kovačević, B. (2012). *Hrvatski frazemi od glave do pete*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
- Ladan, T. (2006). *Etymologicon*. Masmedia, Zagreb.
- Menac, A. (1970). "O strukturi frazeologizma". *Jezik*, Zagreb. Godište XVIII, br. 1, 1–4.
- Menac, A. (2007). "Hrvatska frazeologija". *Frazemi – njihov sastav, struktura, odnosi njihovih sastavnica*. Knjigra, Zagreb, 9–123.
- Spahić, E., Leal, I. (2018). *Neki aspekti frazeoloških i paremioloških studija u španskom i bosanskom jeziku*. Dobra knjiga, Sarajevo.

- Šehović, A. (2009). “Leksika razgovornog bosanskog jezika”, u: Halilović, S., Tanović, I., Šehović, A. *Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik*. Slavistički komitet, Sarajevo, 180–190.
- Tanović, I. (2000). *Frazeologija bosanskog jezika*. Dom štampe, Zenica.
- Turk, M. (1994). “Naznake o podrijetlu frazema”. *Fluminensia*, Rijeka. Godište VI, br. 1–2, 37–47.
- Vidović Bolt, I. (2011). *Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji I*. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.